

kuka. Nekoliko slika iz Kumrana u prvom izdanju bilo je razasuto kroz knjigu, dok je u novom izdanju knjige na kraju donesen zemljovid Palestine s nekoliko slika rukopisa i kumranskih špilja koje su skrivale te spise. Unatoč manjkavostima novog izdanja ta knjiga bit će velika pomoć za studij intertestamentarnog vremena i upoznavanja kasnog židovstva i ranog kršćanstva kao i kulture, religioznih vjerovanja i političkih gibanja toga vremena.

Božo Odošaić

110 godina kasnije

Stoljeće Vrhbosne 1887-1987., priredili Ivo Balukčić i Franjo Topić, *Studia Vrhbosnensia* - 8, Vrhbosanska visoka teološka škola, Sarajevo 1996, 403 str.

Prvi put za postojanje časopisa "Vrhbosna", sa svim što je u svome vremenu značio, saznajem čitajući veoma instruktivnu knjigu Luke Đakovića "Političke organizacije bosanskohercegovačkih katolika Hrvata" iz 1985. godine. Kasnije ću, radeći na doktorskoj tezi, koju je zaustavio rat i spaljivanje Vijećnice, "Život i djelo Josipa Milakovića 1861-1921" i nešto pobliže "upoznati" vrijeme i okolnosti, ali i ukupni značaj izlaženja te periodične publikacije. Doduše, i to tek istražujući jedan njezin segment: život i djelo jednoga pisca i vrijeme u kome je djelovao. Dakle, nisam, niti se osjećam kompetentnim govoriti o "Vrhbosni" kao ne-

čemu što je u 59 godišta obilježavalo duhovni prostor bosanskohercegovačkih katolika, ali mogu zabilježiti ono što u malome, danas, stotinu i deset godina od prvog broja "Vrhbosne" znači knjiga koja "opisuje" stoljeće tog časopisa u okviru izvanredne edicije "Studia Vrhbosnensia".

Bosanskohercegovačka, napose ona hrvatska, periodika nije istražena, ali s druge strane čovjek ne može biti nezadovoljan, jer ipak, tiskani su iznova, u okviru sabranih djela Jukićevi svesci "Bosanskog prijatelja" iz 1850., 1851. i 1861. godine. Herta Kuna je istražila jezik "Bosanskog prijatelja" u knjizi koju je također tiskalo "Kulturno naslijeđe" 1983. godine. Nezaobilazni Boris Čorić je objavio bibliografiju Kranjčevićeve "Nade" (1894-1903), poprativši to sjajnom studijom, tako da ono najbitnije o onome najbitnijemu iz periodike koja ide u temelje hrvatske pismenosti i kulture na ovim prostorima ipak imamo. Dakle, skoro sve o prvom bh. časopisu uopće i o najznačajnijoj periodičnoj publikaciji ("Nadi") u Hrvata u BiH znamo. Danas možemo reći da smo korak bliže k cjelini spoznaje o "Vrhbosni" koja, koliko god pripadala katoličkom tisku, jest i spomenik "civilnom" dijelu hrvatske duhovnosti u BiH. Dakle, ne postavljamo ovdje ono što je "Vrhbosna" bila ili što danas znači za historiju crkvene duhovnosti ovdje, priloga o povijesti Crkve, teoloških tema i sl., ali u prvi plan ćemo istaknuti ono kulturološko u najširem smislu, pa pnda ono što bi išlo u povijest pismenosti i književnosti na ovim našim prostorima. A kad je u pitanju književnost, razumljivo je, u pitanju je ponaj-

prije ona koja se obično naziva "katoličke inspiracije", a koja je baš od trenutka kad je "Vrhbosna" prestala postojati u našem okruženju marginalizirana, da ne kažemo još i - potpuno nestala.

Knjiga o kojoj je riječ donosi najprije značajne priloge za razumijevanje samog predmeta: tekst Ivice Puljića "Kroz povijest katoličkog tiska u Bosni i Hercegovini", historijski pregled koji okončava s vremenom pred ovaj rat. Potom izvanredan tekst Mate Zovkića "Izdavač i urednici 'Vrhbosne' od 1887. do 1945. godine", koji osim historijskog pregleda, sadrži i meritorne ocjene pojedinih faza uređivanja i urednika. Tomo se Vukšić bavi "Nekim glavnim teološko-pastoralnim temama na stranicama 'Vrhbosne' (1887-1945)", gdje nas je posebno zainteresirao tretman pitanja modernizma koji mi civili i ljudi iz umjetnosti drukčije tretiramo od onoga kako taj modernizam vidi Crkva. "Kulturna tematika na stranicama 'Vrhbosne'" je tekst Franje Topića u kome se također tretira modernizam i moderna, ali i poezija na stranicama "Vrhbosne". Od tekstova posljednji je Bože Odošića "'Vrhbosna' kao službeno glasilo Nadbiskupije Vrhbosanske od 1945. do danas" u kome se obrađuje nastavak izlaženja publikacije, ali sad već drugog tipa i s drukčijom nakanom, kao interno glasilo. Nakon toga slijede dva dodatka: popis autora članaka u "Vrhbosni" 1887-1945. i Sadržaji godišta "Vrhbosne" 1887-1945.

Za razumijevanje osnovnih vrijednosti jedne periodične publikacije važno je, uz ime osnivača, nakanu osnivanja, izdavačku politiku, znati i ime urednika publikaci-

je koji uvijek daje i osobni pečat publikaciji. Zvokićev tekst nam uz pobrojavanje urednika, a kao izdavač se javlja Kaptol, pa potom Regina apostolorum, donosi, kako smo rekli i ocjene, koje ovdje bez rezervi prihvaćamo. Podsjetimo da su "Vrhbosnu" uređivali Juraj Pušek, Andrija Jagatić, Ivan Šarić, Ivan Dujmušić, Antun Buljan, Marko Alaupović, Đuro Gračanin i Anto Livajušić. Reki bismo, ime na koja su ostavila svoj trag u historiji hrvatske duhovnosti, napose one koja se vezuje za Bosnu i Hercegovinu, za njezin prinos ukupnosti hrvatske pismenosti i kulture, a na već rečenom tragu koji smo u početku pripisali "Bosanskom Prijatelju" Ivana Frane Jukića ili Kranjčevićevoj "Nadi".

Ovom knjigom "Vrhbosna" će biti bliža eventualnim budućim istraživačima, ali već sad treba reći da su spomenuti tekstovi u knjizi otvorili probleme s kojima ćemo se ubuduće susretati. Ja se ovdje i sada prihvaćam akcentiranja onoga što u užem smislu znači kultura, onoga što bi išlo pod "kulturna rubrika" časopisa. Nju je naznačio i Topićev tekst, ali je ona vidljiva iz sadržaja bilo kojeg od godišta, gdje uz rubriku *prosvjeta* nalazimo i *knjižstvo*, te *ocjene i prikaze*, a kulturološki segment u užem smislu nose i članci, a dakako i *poezija*. Tako, zapravo, možemo pratiti i "teorijski" tretman kulture (i literature), ali i ono što bi se moglo imenovati kao poetičke tendencije u praksi (u poeziji i beletristici). Kad se k tomu pridodaju prijevodi, a "Vrhbosna" donosi tada prva prijevodi historijskog romana "Ben Hur", onda je posve jasna poetička profilacija te periodičke publikacije. I sad još samo valja

spomenuti imena nekih od značajnijih suradnika, pa će se vidjeti onodobna interakcija "Vrhbosne" i čelnih pisaca katoličkog književnog pokreta što ga čine Maraković, Grgec, Arnold, Deželić, a poezijom trajnije obilježavaju Milan Pavelić, Izidor Poljak, Josip Milaković, Ivan Šarić, Dragan Dujmušić, Eugeniya Šah ili Tugomir Alaupović. Sve manje-više i imena koja ćemo naći u prestižnoj dvotomnoj ediciji "Hrvatski leksikon" što je ove godine izišao i u kome je sve relevantno iz hrvatske povijesti i kulture "kataloški popisano". Posebna su priča estetički dometi sastavaka što ih nalazimo, ali tome bi se također trebalo posebno vratiti. Na poseban bi način imalo smisla tretirati, kako smo to već ranije rekli, modernu u odnosu ka katoličku modernu u cjelini, a onda i s reperkusijama na "Vrhbosnu". Književne bi se domete "Vrhbosne" imalo vezati i za urednike. Kad se zna da je jedan od urednika i sam pjesnik Ivan Šarić, onda možemo zamisliti njegov utjecaj na oblikovanje lista. Drugi je veoma značajan Đuro Gračanin za čiju "Vrhbosnu" Mato Zovkić kaže da je najdotjeranija, naravno u uređivačkom smislu.

I na kraju, progovorimo nešto i o bibliografiji. Očito ćemo još morati sačekati da dobijemo bibliografiju "Vrhbosne", cjelovitu i urađenu po bibliografskim standardima. Šteta da je ovom prigodom nismo dobili. Kao što sam rekao, mi imamo samo popis autora članaka i tematski pregled po godištima, ali od toga nažalost danas ne možemo imati veću korist. Potreban nam je, dakle, iscrpan, precizan i potpun popis tiskanih jedinica, svih priloga.

I još nešto što nikada ne propuštam naglasiti. Nama je, možda danas više nego ranije, potreban jedan rječnik hrvatskoga jezika u Bosni i Hercegovini, jedan, zove li se tako, historijski rječnik u kome bismo pokazali sve vrijednosti što ih hrvatska pismenost i književnost baštini iz Bosne i Hercegovine, a "Vrhbosna" je, uz već spominjanu periodiku i publicirana djela, prije svega iz onoga segmenta koji znamo kao franjevačka književnost Bosne i Hercegovine, pravo vrelo za to. Svjedoci smo danas, kako to govori i ugledni hrvatski lingvist iz BiH, Ivo Pranjković, trenda "nepoželjnosti jezičnih značajki bosanskih Hrvata". A dovoljno je otvoriti knjigu o kojoj je riječ, "Stoljeće Vrhbosne" i vidjeti unutra danas prognane riječi slavenskog podrijetla. Što onda tek može očekivati djelo jednog Andrića koji ima i "nepoželjne" orijentalizme. Policajci duha, kako bi to rekao jedan hrvatski pisac, morali bi onda biti u stvarnoj nvolji s riječima tipa jastuk ili bubreg koje su baš i potpuno orijentalne i za koje nemamo svoj supstitut. A baš se pitam zajedno s potencijalnim čitateljem ovog teksta kako su to Hrvati zvali prije dolaska Turaka bubreg. Valjda je nekoga i tada bolio bubreg, valjda su i tada katolici Hrvati klali svinje, ovce ili krave i valjda su nekako zvali ono što danas zovemo bubreg?! A samo nam sviđa o nama samima treba znanje. Ovom prilikom znanje o jeziku. Jezik je kuća bitka, kako to reče Filozof. U njemu živimo i jesmo. Zbilja, jesmo li? Ova knjiga, pred nama puna je poticaja za dalja promišljanja i za dalja istraživanja.

Željko Ivanković